

Kort rapport från den första konferensen Helsingfors 16. september 2015

Ryssland har under de senaste åren blivit både främmande och skrämmande sett från Norden. Samtidigt slits de nordiska länderna mellan Washington och Berlin, som de viktigaste premissleverantörerna för hur förhållandet till Ryssland bör hanteras. Är en form av konfrontativt samarbete den enda alternativet?

Den 16 september hölls inledningen till en serie konferenser om Ryssland och Norden som ska genomföras under det kommande året. Det skedde på Hanaholmen i Finland och därefter följer fler konferenser i Norge, Sverige, Danmark och Island – kanske blir det en konferens i Moskva eller Sankt Petersburg också.

Konferenserna arrangeras av de nordiska "pärlorna", en grupp kultur- och konferenscenter som alla har sin egen historia. 2011 – 2013 samarbetade institutionerna om en liknande serie konferenser om Nordens förhållande till Tyskland. Även om konferensserien följs med intresse av utrikesdepartementen i de nordiska länderna, är varje institution helt självständig i vilka föredragshållare som bjuds in och vilka teman som tas upp.

- Det finns 60 000 rysktalande personer i Finland och fram till helt nyligen var det tusentals ryska turister som besökte Finland varje dag. Ändå, så är Ryssland fortfarande ett mysterium för oss, liksom för de andra nordiska länderna, så den finske statsministerns statssekreterare Paula Lehtomäki när hon öppnade konferensen "Ryssland och de nordiska länderna - historien, nutiden och framtiden."

Den första konferensen ägnades åt kultur och kommunikation, med bidrag bland annat av den ryske författaren Michail Sjisjkin och den ryska förläggaren Irina Prokhorova, forskare som Hanna Smith och Sanna Turoma, samt personer som i olika funktioner jobbar med rysk utrikes- eller kulturpolitik, som Michael Sohlman, Lena Jonson, Elina Kahla, Kristina Rotkirch och Kristian Kronvall.

Michael Sohlman, styrelseordförande för det utrikespolitiska institutet i Sverige, beskrev hur landskapet snabbt ändrat sig efter att Vladimir Putin återvaldes som president 2012, med annekteringen av Krim 2014 och konflikten med Ukraina som de viktigaste orsakerna till att förhållandet till västvärlden ändrats:

- Scenen har tagits över av säkerhetspolitiska och militära frågor. De har trängt ut det ekonomiska och kulturella samarbetet, sa Michail Sohlman.

Inte ens till synes politiskt okontroversiella kulturutväxlingar går att genomföra utan stora problem, som när ett antal målningar av Marc Chagall, som ägs av den ryska staten, skulle lånas ut till Millesgården i Stockholm.

- Det behövs två för att kunna dansa tango. Ryssland var oroligt för att Chagallmålningarna skulle beslagtogs som en del av den internationella rättsprocessen efter att ryska myndigheter nationaliserade det privata oljebolaget Yukos. Svenska myndigheter kunde inte ge tillräckliga garantier för att det inte skulle ske, sa Lena Jonson, som forskar på rysk inrikespolitik.
- Jag har inget emot att Yukos får betalt, men ska det verkligen ske genom kulturen, som är det sista halmstrået vi har kvar i samarbetet med Ryssland?

Men vad sker när den ryska kulturen blir en del av den ryska propagandaapparaten? Den senaste ukasen, eller förordningen, om kulturpolitik från Rysslands president studeras noga av nordiska forskare. Även om den inte är en lagtext, är det den som ligger till grund när nya lagar stiftas.

- Än så länge finns det ingen censur av böcker. Enligt författaren Vladimir Sorokin är litteraturen det sista fria området i Ryssland, sa Kristina Rotkirch en finsk journalist, kritiker och översättare, som nyligen skrivit en intervjubok med 11 ryska romanförfattare.
- Men det som är speciellt när man läser de böcker som vinner de stora priserna i Ryssland är att det verkar som om det inte finns något på den andra sidan av den ryska gränsen. Det finns inget intresse för vad som sker i andra länder.
- En författare som Roman Sentjin, som översatts till svenska och som skriver om vardagslivet i Sibirien, svarar på frågan om vem han inspirerats av med att nämna en rad ryska författare och med att säga att "han inte vill ta i några utländska böcker", sa Kristina Rotkirch.

Finns det då något hopp? Vad kommer att ske efter Vladimir Putins tredje period vid makten? När författaren Michail Sjisjkin under konferensen på Hanaholmen läste från en novell han skrivit som snart kommer att ges ut var det en nattsvart monolog om Ryssland och hur det alltid styrts av gäng kriminella. Sedan 1995 lever han utanför Ryssland och bor nu i Schweiz.

- Det är inte jag som ändrat mig. Det är inte jag som emigrerat, utan det är Ryssland som ändrat sig. Ryssland har emigrerat från det 20 århundradet till medeltiden, sa Michail Sjisjkin.

Irina Prokhorova, den ende ryske deltagaren på konferensen som fortfarande bor och verkar i Ryssland, såg något ljusare på situationen:

- Kanske är det för att jag är bokförläggare och vi behöver illusionen av att de böcker vi ger ut kommer att ändra världen på något sätt. Det är väldigt lätt att kritisera utvecklingen i Ryssland och Putin. Det de sätter att diskutera frågan är att tala om "oss" och "dem". Men jag tror inte att det är särskilt fruktbart. För det som nu är för det som kallas "en traditionsrik utveckling" är våra landsmän, så det är rimligare att tala om samhället och de traditionella koderna, som nu är en modeterm.

Hon talade om den ryska självbilden där flera decenniers demokratisering plötsligt byttes mot att allt nu handlar om att vara en stormakt.

- Vi ryssar var väldigt tydliga på vad vi inte ville vara efter Sovjetunionens fall, men det fanns ingen enighet om vad vi ville vara. Det fanns ingen ny positiv självbild. En sådan måste byggas från folkdjupet. Ingen vill bo i en andra klassens nation. Tyvärr är det många som hellre bor i ett starkt och aggressivt land, än att bo i ett fredligt, andraklassens land, sa Irina Prokhorova.

Hanna Smith, som forskar om säkerhetspolitik, underbyggde den analysen med att beskriva hur Vladimir Putin inför valet år 2012 publicerade sju artiklar där kärnan i budskapet var säkerhet, sammanhållning och att vara stark.

- Dilemmat är kravet om att alltid vara stark, sa Hanna Smith och pekade på att det i Ryssland inte finns något alternativ till att vara militärt stark.
- Men styrka behöver inte vara militär. Se på Japan, som är en teknologisk stormakt, men militärt svag, sa Hanna Smith.

Under det kommande året blir det fler konferenser, som tar upp andra aspekter av förhållandet mellan Norden och Ryssland, på Voksenåsen och Lysebu i Oslo 26.-27.oktober.

